

Jarosław Wołkonowski

Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie

Trendy w emigracji siły roboczej krajów bałtyckich w latach 2003–2013

Odzyskanie przez Litwę, Łotwę i Estonię niepodległości i wstąpienie ich do UE spowodowało duże zmiany w życiu gospodarczym i społecznym tych krajów, a jednym z wyznacznikowych przemian jest emigracja międzynarodowa. Na Litwie od wielu lat utrzymuje się najwyższa stopa emigracji w UE, tuż za nią podąża i Łotwa. Celem artykułu jest ustalenie przyczyn takiego stanu oraz ukazanie zmian zachodzących w poziomie emigracji, jej strukturze i w wyborze krajów docelowych przez emigrantów z krajów bałtyckich. Badań dokonano na podstawie danych urzędów statystycznych tych państw i UE. Główną przyczynę emigracji mieszkańców trzech wymienionych krajów bałtyckich stanowi dążenie do podniesienia poziomu dobrobytu, co zostało przedstawione w ekonomicznych teoriach emigracji o „czynnikach wypychających” i „czynnikach przyciągających”. Do tych pierwszych zalicza się niski standard życia w kraju urodzenia i nieskuteczną politykę władz, do drugich zaś – dobre perspektywy ekonomiczne w kraju docelowym. Duży wpływ na emigrację wywarł również kryzys, który rozpoczął się na Litwie, Łotwie i Estonii w 2009 r. i spowodował spadek PKB o ponad 15%. Emigrację w tych krajach wybierają głównie ludzie młodzi oraz w średnim wieku, a ich wyjazdy mają przede wszystkim charakter zarobkowy.

Trends in changes in labour emigration of the Baltic countries in the years 2003–2013

Lithuania, Latvia and Estonia have regained independence and accession to the EU have brought great transformations in economic and social life of the Baltic States. One of the determinants of these changes is international emigration. For many years Lithuania has maintained the highest rate of migration in the EU. Latvia follows close behind. The aim of this article is to determine the causes of such state of affairs and to assess the changes in emigration in the Baltic countries during the studied period, according to the level, structure, and destination countries. The study is based on the data acquired from statistical offices of the countries in question and the EU. The main reason for emigration of the inhabitants of these countries is striving for a higher level of prosperity. Economic theories of migration divide these reasons into „push factors” and „pull factors”. The former include low standards of living in the country of birth or government policy, while the latter – good economic prospects in the destination country. Considerable impact on emigration was made by the crisis that started in Lithuania and Latvia in 2009 and resulted in over 15% decline in GDP. Young and middle-aged people constitute the main part of the emigrants in the studied countries and the nature of their migration is primarily profit-making.

Keywords: international migration, the structure of emigration, Baltic States

Klasyfikacja JEL: J610, J620

Wprowadzenie

W latach 2003–2013 emigracja w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia) wykazywała bardzo wysoki poziom w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej – Litwa od wielu lat ma najwyższą stopę netto migracji w UE, tuż za nią podąża Łotwa, a Estonia odnotowuje najmniejszą emigrację. Celem niniejszego artykułu jest ustalenie przyczyn takiego stanu oraz ukazanie zmian w poziomie emigracji, jej strukturze oraz w wyborze krajów docelowych.

Duże zróżnicowanie poziomu emigracji w wyżej wymienionych krajach jest trudne do wytłumaczenia. Do 1991 r. kraje te jako republiki sowieckie należały do Związku Radzieckiego, a w 1991 r., tuż po odzyskaniu niepodległości, dokonały transformacji systemowej – przede wszystkim politycznej i gospodarczej. W 2004 r. kraje bałtyckie wstąpiły do Unii Europejskiej (piąte rozszerzenie UE) i w ciągu ostatnich 20 lat dokonały u siebie ogromnych zmian. Podczas pierwszego etapu emigracji w latach 1991–2001 wyjechała z tych krajów głównie ludność napływowa – przede wszystkim mniejszość rosyjska, ukraińska i białoruska [Wołkonowski, 2012]. Ludność rdzenna tych państw nie wykazała znaczącej emigracyjnej aktywności w tym okresie.

Podczas kolejnego etapu emigracji w latach 2003–2013 zmieniła się struktura emigracji – masowo zaczęli wyjeżdżać ludzie młodzi oraz w średnim wieku. Konsekwencją tego procesu jest kurczenie się populacji Litwy i Łotwy oraz szybkie starzenie się społeczeństwa. Z drugiej strony należy odnotować takie pozytywne skutki emigracji, jak zmniejszenie się bezrobocia na skutek emigracji bezrobotnych, transfery pieniężne przesyłane do kraju oraz doświadczenie zdobyte przez emigrantów. Mimo tych pozytywnych stron emigracji rachunek strat jest raczej większy niż zyski.

1. Przegląd teorii omawiających międzynarodową emigrację

Według definicji przyjętej przez ONZ za migrację uważa się zmianę miejsca zamieszkania na okres dłuższy niż rok [Małachowski, 2010]. Różne są przyczyny wywołujące emigrację. W pierwszej połowie XIX w. nastąpiły masowe przesiedlenia ludności spowodowane rewolucją przemysłowo-techniczną i postępującym z nią rozwojem transportu [Puchalska, Barwińska-Małajowicz, 2010]. Pierwsze masowe przesiedlenia dotknęły ludność wiejską, która przenosiła się do miast. Proces ten przebiegał początkowo w obrębie jednego kraju, dlatego taką emigrację nazywamy wewnętrzną. Z czasem ruchy emigracyjne przekroczyły również granice krajów – pojawiła się emigracja zewnętrzna. Imigracja z kolei została

określona jako dotarcie i osiedlenie się w kraju docelowym. Emigracja i imigracja stanowią migrację. Jedną z pierwszych migracji międzynarodowych odnotowano przed półtora wiekiem, gdy na skutek kryzysu gospodarczego ludzie zaczęli wyjeżdżać do krajów bardziej rozwiniętych [Knopek, 2008]. Jako przykład pierwszej dużej emigracji zewnętrznej podaje się też często emigrację z Irlandii w latach 1845–1848, gdy z powodu najgorszych zbiorów ziemniaków wystąpił głód, z powodu którego corocznie z Irlandii emigrowało około 150 tys. osób [Balicki, Fraczak, Nam, 2007]. Wtedy przyjęto, że emigracja to dobrowolne wyjazdy ludzi z kraju zamieszkania do innego kraju, gdzie znajdowali lepsze warunki pracy i perspektywy dobrobytu, bezpieczeństwa i stabilizacji.

Pod koniec XIX w. w Londynie Ernst G. Ravenstein sformułował siedem praw migracji. Pierwsze z nich mówi, że wielkość migracji zależy od odległości – częściej obserwuje się migracje na krótsze odległości. Obecnie prawo to zostało rozbudowane jako model grawitacji [Orłowska, 2013]. Kolejne prawa głoszą, że migracje odbywają się etapami, a emigranci przemieszczają się w kierunku ośrodków o coraz wyższym poziomie rozwoju, przy czym strumieniom emigracyjnym towarzyszą strumienie imigracyjne. W czwartym prawie stwierdza się, że większą skłonność do migracji przejawiają mieszkańcy wsi. Według piątego prawa w migracji dominują kobiety, które są bardziej mobilne na krótkich dystansach. Szóste prawo podkreśla, że postęp technologiczny sprzyja wzrostowi migracji. Ostatnie siódme prawo mówi, że przyczyny ekonomiczne mają podstawowy wpływ na podejmowanie decyzji o migracji [Orłowska, 2013].

Od kilkudziesięciu lat migracja jest zjawiskiem powszechnym, które swym zasięgiem objęło miliony ludzi na całym świecie. Miały na to wpływ takie czynniki, jak rozwój demokracji i powszechnej świadomości na temat praw człowieka, uproszczenia w przekroczeniu granic wewnętrznych UE [Szachóń-Pszenny, 2012], tolerancja kraju przyjmującego migrantów oraz globalizacja świata. Napędem migracji stało się dążenie do lepszego życia i zapewnienia wyższego poziomu dobrobytu [Zientara, 2012]. Ocenia się, że w 2000 r. na świecie było około 3% emigrantów, tzn. ludzi mieszkających poza krajem urodzenia [Castles, Miller, 2011].

Podstawową przyczyną emigracji jest dążenie do zapewnienia większego dobrobytu [Zientara, 2012]. Z tego założenia wywodzą się ekonomiczne modele emigracji opracowane przez Petera H. Rossiego i Donalda J. Bogue'a, bazujące na pojęciach „czynników wypychających” i „czynników przyciągających”. Do tych pierwszych zalicza się: bezrobocie, ubóstwo, niskie płace określające niski standard życia w kraju zamieszkania oraz brak lepszych perspektyw w przyszłości, do drugich zaś – wyższe zarobki, dobre możliwości poprawy poziomu życia oraz duży popyt na pracę, rozwój osobisty i zawodowy [Orłowska, 2013; Castles, Miller, 2011].

Migracja jest zjawiskiem wieloaspektowym i oprócz przesłanek ekonomicznych należy również wymienić przyczyny pozaekonomiczne: etniczne, religijne, rodzinne, polityczne i ekologiczne [Puchalska, Barwińska-Małajowicz, 2010]. Po wejściu Litwy, Łotwy i Estonii do UE sytuacja w tych sferach uległa poprawie. Dlatego należy stwierdzić, że w przypadku wyżej wymienionych krajów bałtyckich podstawową przyczyną emigracji są czynniki ekonomiczne, inne natomiast odgrywają raczej marginalną rolę.

Według kryterium czasu emigrację możemy podzielić na: migracje stałe – osoba wyjeżdża za granicę na stałe i bezpowrotnie; migracje powrotne – emigrant powraca do własnego kraju po jakimś czasie przebywania w innym kraju; migracje wahadłowe, obejmujące osoby studiujące w innym kraju bądź pracujące za granicą, jednak mieszkające w kraju urodzenia; migracje okolicznościowe, polegające na wyjazdach z powodu różnych okoliczności np. w celach służbowych [Puchalska, Barwińska-Małajowicz, 2010].

Bardzo ważnym aspektem jest rachunek korzyści i strat wynikających z emigracji dla emigranta, państwa przyjmującego go i kraju, z którego wyjechał. Korzyści i straty emigranta zależą od sukcesu lub porażki w realizacji planów, jakie sobie wytyczył. Należy odnotować, że migracja może być zarówno korzystna dla kraju pochodzenia migrantów, jak i dla kraju przyjmującego ich. W kraju, z którego pochodzą emigranci, następuje wzrost płac ze względu na zmniejszającą się podaż siły roboczej. Korzyści odniosą zatem ci pracownicy, którzy tam pozostali, natomiast straty poniosą pracodawcy z powodu wzrastających płac. W krajach przyjmujących migrantów na skutek wzrostu podaży siły roboczej wystąpią przesłanki do zmniejszenia się płacy i korzyści odniosą pracodawcy. Dlatego też można stwierdzić, że korzyści z migracji są korzyściami światowymi, gdyż oznaczają lepszą sytuację na rynku w obu krajach [Rynarzewski, Zielińska-Głębocka, 2006; Orłowska, 2013].

2. Procesy migracyjne na Litwie, Łotwie i w Estonii po akcesji do UE

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. zmieniła się sytuacja demograficzna w krajach bałtyckich – spisy ludności przeprowadzone w latach 1989, 2001 i 2011 ukazują zmniejszenie się liczby mieszkańców tych krajów, w dużym stopniu z powodu emigracji ludności napływowej, która przybyła tam po II wojnie światowej. Dotyczyło to przede wszystkim mniejszości rosyjskiej, białoruskiej i ukraińskiej. W mniejszym stopniu emigracja w latach dziewięćdziesiątych dotknęła rdzennej ludności tych państw [Wołkonowski, 2012]. 1 maja 2004 r. trzy państwa bałtyckie wstąpiły do UE i przed ich obywatelami otworzył się rynek pracy w trzech państwach UE: Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji. Pozostałe państwa

wprowadziły okresy przejściowe, ale po kilku latach rynek pracy został w pełni otwarty dla obywateli krajów bałtyckich. Wywołało to znaczną emigrację z tych państw, którą rozpatrzemy łącznie ze zmianą PKB wobec poprzedniego roku.

Tabela 1. Zewnętrzna migracja (osoby), PKB i stopa migracji na Litwie (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zmiana PKB %	10,3	7,4	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,8	1,6	6,0	3,7	3,3
Emigracja	26 283	37 691	57 885	32 390	30 383	25 750	38 500	83 157	53 863	41 100	38 818
Imigracja	4 728	5 553	6 789	7 745	8 609	9 297	6 487	5 213	15 685	19 843	22 011
Saldo	-21 555	-32 138	-51 096	-24 645	-21 774	-16 453	-32 013	-77 944	-38 178	-21 257	-16 807
Stopa emigracji %	0,77	1,12	1,74	0,99	0,94	0,81	1,22	2,68	1,78	1,38	1,31
Stopa migracji %	-0,66	-0,95	-1,54	-0,75	-0,67	-0,51	-1,02	-2,52	-1,26	-0,71	-0,57

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: [SL, 2014].

Analizując liczbę emigrantów, można wyróżnić dwie fale emigracji – w 2005 r. (tuż po wstąpieniu do UE) oraz w roku 2010 – po dużym spadku PKB Litwy zanotowanym w 2009 r. Z kolei maksymalne wartości imigracji są przesunięte o 3 lata, tzn. przypadają na rok 2008 i 2013.

Wyniki powszechnego spisu ludności Litwy z 2011 r. świadczą o tym, że 64% emigrantów w latach 2000–2009 jako przyczynę emigracji wskazało pracę; w latach 2010–2011 udział ten wzrósł do 64,6%. Na drugim miejscu emigranci w obu badanych okresach jako przyczynę emigracji wskazali rodzinę – odpowiednio 16,4% w latach 2000–2009 i 15,1% w latach 2010–2011 [SL, 2013].

Tabela 2. Zewnętrzna migracja (osoby), PKB i stopa migracji na Łotwie (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zmiana PKB %	7,7	8,8	10,1	11,0	10,0	-2,8	-17,7	-1,3	5,3	5,2
Emigracja	15 647	20 167	17 643	17 019	15 463	27 045	38 208	39 651	30 311	25 163
Imigracja	4 063	4 844	6 691	8 212	7 517	4 678	3 731	4 011	10 234	13 303
Saldo	-11 584	-15 323	-10 952	-8 807	-7 946	-22 367	-34 477	-35 640	-20 077	-11 860
Stopa emigracji %	0,68	0,89	0,78	0,76	0,70	1,23	1,77	1,87	1,46	1,23
Stopa netto migracji %	-0,50	-0,67	-0,49	-0,40	-0,36	-1,02	-1,59	-1,68	-0,97	-0,58

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [CSB, 2014; Eurostat, 2014].

Pierwsza fala emigracji nastąpiła na Łotwie w 2004 r. tuż po wstąpieniu do UE, następna zaś – w 2010. Imigracja osiągnęła swoje największe wartości w latach 2006 i 2013. Mimo że dane za lata 2011 i 2012 ukazują malejącą tendencję emigracji,

jednak sondaż przeprowadzony w 2013 r. wykazał, że 2/3 obywateli ma zamiar emigrować.

Tabela 3. Zewnętrzna migracja (osoby), PKB i stopa migracji w Estonii (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zmiana PKB %	7,8	6,3	8,9	10,1	7,5	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9
Emigracja	3 073	2 927	4 610	5 527	4 384	4 406	4 658	5 294	6 214	6 321
Imigracja	967	1 097	1 436	2 234	3 741	3 671	3 884	2 810	3 709	2 639
Saldo	-2 106	-1 830	-3 174	-3 293	-643	-735	-774	-2 484	-2 505	-3 682
Stopa emigracji %	0,22	0,21	0,34	0,41	0,33	0,33	0,35	0,40	0,47	0,48
Stopa netto migracji %	-0,15	-0,13	-0,23	-0,24	-0,05	-0,05	-0,06	-0,19	-0,19	-0,28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SOE, 2014; Eurostat, 2014].

Sytuacja w Estonii jest nieco inna. W badanym okresie mamy zarówno wzrost emigracji – maksymalna wartość w 2006 i 2012, jak i imigracji – maksymalna wartość w latach 2007 i 2009.

Tabela 4. Stopa netto migracji (w ‰) w krajach UE na 1000 mieszkańców

Kraj	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Średnia roczna
EU-27	3,7	3,4	3,1	2,6	3,1	2,4	1,4	1,5	1,4	1,8	2,4
Bułgaria	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-2,4	-2,5	-2,4	-0,7	-0,3	-0,8
Czechy	2,0	1,3	3,0	2,9	7,7	6,5	2,4	1,4	1,6	1,0	3,0
Estonia	-2,8	-2,7	-3,8	-4,0	-2,1	-1,5	-1,6	-2,8	-2,9	-2,8	-2,7
Irlandia	8,1	12,2	15,2	22,2	16,9	3,7	-4,2	-5,6	-7,4	-7,6	5,4
Cypr	8,7	9,7	11,0	13,7	19,9	21,1	22,0	19,2	21,3	-0,7	14,6
Łotwa	-5,1	-6,8	-4,9	-4,0	-3,6	-10,3	-16,1	-17,0	-9,7	-5,8	-8,3
Litwa	-6,3	-9,5	-15,4	-7,5	-6,7	-5,1	-10,1	-25,2	-12,6	-7,1	-10,6
Polska	-0,4	-0,2	-0,3	-0,9	-0,5	-0,4	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3
Portugalia	2,4	1,4	1,5	1,6	2,1	0,9	1,5	0,4	-2,3	-3,6	0,6
Rumunia	-2,4	-4,5	-4,0	-4,1	-21,9	-8,0	-5,4	-2,4	-2,4	0,8	-5,4
Słowacja	-0,5	-0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	-0,1	-0,9	0,5	0,6	0,0
Finlandia	1,1	1,3	1,7	2,0	2,6	2,9	2,7	2,6	3,1	3,3	2,3
Wielka Brytania	3,5	4,3	4,9	4,5	4,9	4,1	3,8	4,2	3,4	2,5	4,0

Źródło: [Eurostat, 2014].

Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika jednoznacznie, że spośród krajów UE Litwa i Łotwa charakteryzują się najwyższą ujemną stopą migracji, która

jest skutkiem dużej emigracji w latach 2003–2012. W procesie migracyjnym w obu krajach należy wyróżnić dwie fale: jedna z nich przypada na okres wstąpienia do UE (około 2004 r.), druga – na okres kryzysu (lata 2009–2010). Stopa netto migracji w Estonii jest o wiele niższa, ale podobnie jak w przypadku Litwy i Łotwy w jej procesie migracyjnym widać wyraźnie dwie fale – pierwsza pokrywa się z datą wstąpienia do UE, druga przypada na kryzys.

Różnice w stopach migracji netto krajów bałtyckich ukazane w tabelach 1–4 wynikają z metodyki liczenia emigrantów. Urzędy statystyczne krajów bałtyckich podają liczbę emigrujących i imigrujących według stanu faktycznego, to znaczy po zgłoszeniu się osoby do instytucji państwowej. Dane zawarte w tabeli 4, według metodyki Eurostatu, opierają się na wyliczeniu migracji netto według różnicy między liczbą ludności w danym roku i poprzednim wraz z uwzględnieniem naturalnych zmian w populacji.

3. Charakterystyka emigranta – płeć, wiek i stan cywilny

Ważnym zagadnieniem pozwalającym głębiej zrozumieć proces emigracyjny jest charakterystyka sylwetki emigranta z krajów bałtyckich, która zostanie dokonana na tle bezrobocia w kraju zamieszkania.

Tabela 5. Emigracja oraz stopa bezrobocia na Litwie według płci (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bezrobocie kobiet %	13,0	12,4	12,0	8,6	5,6	4,3	5,6	10,5	14,5	12,9	11,6
Bezrobocie mężczyzn %	12,9	11,3	8,4	6,0	4,2	6,0	17,1	21,2	17,9	15,2	13,1
Emigracja	26 283	37 691	57 885	32 390	30 383	25 750	38 500	83 157	53 863	41 100	38 818
Kobiety	12 968	19 670	28 584	15 137	15 566	12 858	17 299	43 194	26 942	20 705	19 491
Mężczyźni	13 315	18 021	29 301	17 253	14 817	12 892	21 201	39 963	26 921	20 395	19 327

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SL, 2014; Eurostat, 2014].

Na Litwie proces emigracyjny ogarnął ponad 460 tys. osób z przewagą liczebną mężczyzn (około 1 tys.). Największy wzrost emigracji wśród kobiet i mężczyzn odnotowano w 2010 r. – w tym okresie wystąpiło również najwyższe bezrobocie, co należy wiązać z kryzysem finansowym. Na wzrost emigracji wpłynęło wprowadzenie przez władze w 2010 r. obowiązku opłacania ubezpieczenia zdrowotnego dla osób, które nie zarejestrowały się na giełdzie pracy lub nie zadeklarowały wyjazdu na emigrację. W związku z tym osoby, które wcześniej emigrowały, dopiero w 2010 r. zgłosiły swój wyjazd. Wśród imigrantów gru-

pa mężczyzn stanowiła 55% ogółu, przy czym wzrost imigracji miał miejsce w okresie dobrej koniunktury gospodarczej – w latach 2006–2008 przy niskim bezrobociu. Z ogólnego ubytku migracyjnego ludności wynoszącego 353 867 osób kobiety stanowiły 51,4%.

Tabela 6. Emigracja oraz stopa bezrobocia na Łotwie według płci (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bezrobocie kobiet %	9,9	9,0	7,0	5,6	3,8	5,2	10,3	14,1	11,6	9,1
Bezrobocie mężczyzn %	11,6	11,5	10,1	7,3	6,5	8,4	20,9	22,7	18,6	16,2
Emigracja	15 647	20 167	17 643	17 019	15 463	27 045	38 208	39 651	30 311	25 163
Kobiety	7 968	10 345	9 541	9 132	8 123	12 761	17 763	18 659	15 093	12 630
Mężczyźni	7 679	9 822	8 102	7 887	7 340	14 284	20 445	20 992	15 218	12 533

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [CSB, 2014; Eurostat, 2014].

Dane zawarte w tabeli 6 świadczą o tym, że na Łotwie w latach 2003–2007 kobiety stanowiły większość wśród osób emigrujących, chociaż stopa ich bezrobocia była niższa. Wraz z nadejściem kryzysu lat 2008–2010 większość emigrujących to mężczyźni i w tym też okresie bezrobocie w grupie mężczyzn było zdecydowanie większe. Mężczyźni stanowili większość emigrujących osób na Łotwie – 50,5% i znaczącą większość w imigracji – 58,4%. Stąd w migracyjnym ubytku Łotwy wynoszącym 179 033 osób kobiety stanowiły 52,5%.

Tabela 7. Emigracja oraz stopa bezrobocia w Estonii według płci (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bezrobocie kobiet %	9,9	9,0	7,0	5,6	3,8	5,2	10,3	14,1	11,6	9,1
Bezrobocie mężczyzn %	10,3	10,4	8,9	6,1	5,4	5,7	16,7	19,3	13,1	10,9
Emigracja	3 073	2 927	4 610	5 527	4 384	4 406	4 658	5 294	6 214	6 321
Kobiety	1 738	1 541	2 512	3 003	2 304	2 347	2 568	2 774	3 277	3 276
Mężczyźni	1 335	1 386	2 098	2 524	2 080	2 059	2 090	2 520	2 937	3 045

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SOE, 2014; Eurostat, 2014].

W Estonii we wszystkich latach badanego okresu, pomimo niższego wskaźnika bezrobocia kobiet, to one stanowiły większość w emigracji – 53,4%. W imigracji natomiast mężczyźni stanowili 57,1%. Takie wyniki rzutują na końcowe dane – w ogólnym migracyjnym ubytku ludności w Estonii, wynoszącym 21 226 osób, kobiety stanowiły 69,4%. Można przypuszczać, że w imigracji, której znaczna

część to osoby powracające, mężczyźni na emigracji mają większe trudności związane z adaptacją do nowych warunków i dlatego stanowią większość w strumieniu imigracyjnym.

Tabela 8. Emigranci z Litwy według wieku (w %)

Wiek	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Grupy wiekowe 0–4, 5–9 i 10–14 lat mają poniżej 5% udziału w ogóle emigrantów											
15–19	14,4	14,7	16,0	12,2	9,8	7,0	6,0	5,9	7,1	7,1	6,4
20–24	15,7	18,4	21,0	20,7	18,5	17,4	18,0	18,2	21,8	20,5	19,8
25–29	12,2	12,6	12,6	14,6	15,4	18,4	18,8	22,3	21,0	20,0	18,4
30–34	9,8	10,0	9,5	8,4	9,5	11,6	11,6	14,4	12,7	12,3	13,2
35–39	9,4	9,6	8,8	8,8	8,8	9,4	10,3	9,4	8,6	8,8	8,8
40–44	7,7	7,5	7,2	8,5	8,5	6,9	7,9	6,9	6,5	6,5	6,7
45–49	5,3	5,2	4,2	5,2	6,3	6,5	6,7	5,8	5,0	5,1	5,1
Kolejne grupy wiekowe mają poniżej 5% udziału w ogóle emigrantów											

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SL, 2014].

Tabela 8 przedstawia przekrój wiekowy emigrantów z Litwy. Widać dominację grupy wiekowej 20–24 lat – wyjątek stanowi okres kryzysu w latach 2008–2010, kiedy zaczęła dominować grupa wiekowa 25–29 lat. W badanym okresie grupy wiekowe 20–24, 25–29 i 30–34 lat były najmocniej zaangażowane w proces emigracyjny – od 37,7% w 2003 r. do ponad 50% udziału w 2013 r.

Przekrój wiekowy emigrantów z Łotwy jest podobny jak na Litwie – najliczniejszą grupę wiekową stanowią osoby w wieku 20–24 lat – jednak w ostatnim okresie dominowała grupa wiekowa 25–29 lat. W latach 2003–2012 grupy wiekowe 20–24, 25–29 i 30–34 lat miały największy udział w procesie emigracyjnym – od 31,8% w 2003 r. do ponad 50% w okresie kryzysu i 42% w 2012 r.

Tabela 9. Emigranci z Łotwy według wieku (w %)

Wiek	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0–4	2,0	2,5	3,7	4,9	5,0	3,8	5,0	6,3	5,7	5,6
5–9	3,0	2,6	2,6	3,6	3,8	2,7	0,4	4,7	4,8	5,3
Grupy wiekowe 10–14 i 15–19 lat mają poniżej 5% udziału w ogóle emigrantów										
20–24	11,4	12,1	17,6	18,3	16,8	19,0	22,1	18,7	14,6	13,3
25–29	10,1	11,6	14,1	14,6	13,8	16,0	17,5	17,6	16,5	17,0
30–34	10,3	10,3	9,4	10,2	9,5	11,1	11,4	12,0	12,0	12,1
35–39	10,1	9,3	8,0	8,0	7,5	9,1	8,3	8,7	9,2	9,1
40–44	9,9	9,0	7,6	7,8	7,5	7,4	6,4	6,6	7,4	7,6
45–49	8,3	7,8	6,8	6,5	7,4	7,2	5,7	5,0	6,4	6,4
50–54	5,8	5,7	4,9	4,7	5,4	5,6	4,0	4,3	5,8	6,3
Kolejne grupy wiekowe mają poniżej 5% udziału w ogóle emigrantów										

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [CSB, 2014].

Nieco inna pod tym względem jest emigracja z Estonii – największy udział w migracji ma grupa wiekowa 25–29 lat. Grupy wiekowe 20–24, 25–29 i 30–34 lat miały największy udział w procesie emigracyjnym – od 30,9% w 2003 r. do ponad 43% w okresie kryzysu i 37% w 2012 r. Należy odnotować wzrost udziału grup w wieku dziecięcym (0–14 lat) z 14,2% w początkowym okresie do 21,2% w fazie końcowej badanego okresu.

Tabela 10. Emigranci z Estonii według wieku (w %)

Wiek	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0–4	2,9	4,1	3,8	4,8	4,7	4,8	5,2	5,6	5,6	7,3
5–9	5,3	4,2	4,4	5,0	4,7	4,5	5,6	5,6	5,6	8,1
10–14	6,0	5,0	4,1	5,3	4,2	4,3	4,1	4,4	4,3	5,8
15–19	7,2	6,6	6,4	6,4	5,9	5,7	4,7	3,4	4,2	3,5
20–24	7,2	11,4	12,5	11,4	12,6	13,2	12,0	13,3	13,9	11,0
25–29	11,8	12,8	14,8	13,7	15,4	17,7	17,1	17,9	17,3	14,5
30–34	11,9	11,5	12,3	11,7	11,8	12,5	13,1	13,3	13,5	12,4
35–39	10,0	9,8	10,0	10,6	10,6	10,3	9,8	10,0	10,5	9,7
40–44	9,4	8,8	8,8	9,7	9,1	8,5	9,0	7,9	8,6	9,0
45–49	7,3	8,7	8,3	7,0	8,8	8,2	6,5	7,6	6,1	6,1
50–54	6,2	6,2	5,7	5,4	5,1	5,0	6,2	5,1	4,6	5,2

Kolejne grupy wiekowe mają poniżej 5% udziału w ogóle emigrantów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SOE, 2014].

Na zakończenie przyjrzyjmy się stanowi cywilnemu emigrantów. Dane zawarte w tabelach 11 i 12 wskazują, że w badanym okresie nastąpiła zmiana dotycząca statusu cywilnego emigranta. Jeżeli w pierwszych latach większość emigrantów Litwy stanowiły osoby pozostające w związku małżeńskim, to pod koniec badanego okresu większość emigrantów to osoby stanu wolnego. Podobna sytuacja występuje na Łotwie, Estonia natomiast takich statystyk nie prowadzi.

Tabela 11. Emigranci z Litwy (18 lat i starsi) według stanu cywilnego (w %)

Stan cywilny	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Żonaty/Mężatka	48,2	46,9	43,5	43,3	43,9	40,0	42,1	34,7	30,3	30,3	29,7
Kawaler/Panna	26,5	41,3	41,7	40,5	38,5	43,1	42,4	50,8	55,7	55,7	55,4
Wdowiec/Wdowa	3,0	2,0	2,1	1,9	2,4	1,9	1,8	1,2	1,3	1,4	1,7
Rozwiedziony/a	8,1	9,7	12,8	14,3	15,2	15,0	13,7	13,3	12,8	12,6	13,1
Brak danych	14,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SL, 2014].

Tabela 12. Emigracja z Łotwy według stanu cywilnego (w %)

Stan cywilny	2011	2012	Stan cywilny	2011	2012
Kawaler/Panna	54,3	54,3	Rozwiedziony/a	21,7	20,2
Żonaty/Mężatka	22,2	23,5	Wdowiec/Wdowa	1,8	2,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [CSB, 2014].

4. Kraje docelowe emigrantów z krajów bałtyckich

Docelowym krajem emigrantów z Litwy jest przede wszystkim Wielka Brytania. Udział tego kraju wyraźnie wzrósł w okresie kryzysu i nieco zmalał ostatnio. Drugim docelowym państwem dla obywateli Litwy jest Irlandia, ale jej udział nieco się zmniejszył – z 15,7% do 8,5%.

Tabela 13. Emigracja z Litwy według przyszłego państwa zamieszkania (w %), minimalne płace w krajach docelowych oraz minimalne i średnie płace na Litwie (w EUR)

Państwo	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wielka Brytania	8,9	23,5	27,4	25,7	26,7	26,9	26,2	49,2	49,0	48,3	46,1
Irlandia	2,5	6,7	13,4	10,5	11,7	11,7	12,5	15,7	10,4	8,6	8,5
Norwegia	1,6	1,6	1,5	1,7	1,9	2,0	2,4	5,9	7,1	7,7	7,7
Niemcy	10,7	11,3	9,3	8,6	9,2	7,9	6,1	4,6	7,0	7,9	7,7
USA	20,7	19,6	12,8	13,9	11,1	10,5	7,7	3,3	3,3	3,5	3,3
Hiszpania	4,3	4,8	5,1	6,1	6,1	5,4	6,1	4,3	3,6	3,0	2,7
Inne państwa	51,3	32,5	30,5	33,5	33,4	35,8	38,9	17,1	19,7	21,0	23,9
Minimalna płaca w Wielkiej Brytanii	1 064	1 054	1 135	1 213	1 315	1 242	995	1 076	1 136	1 202	1 264
Minimalna płaca w Irlandii	1 073	1 073	1 183	1 293	1 403	1 462	1 462	1 462	1 462	1 462	1 462
Minimalna płaca na Litwie	125	130	145	159	174	232	232	232	232	232	290
Średnia płaca na Litwie	311	333	370	433	522	623	595	576	593	615	653

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SL, 2014; Eurostat, 2014].

Tabela 13 ukazuje ponaddwukrotną różnicę między minimalnym wynagrodzeniem w Wielkiej Brytanii i Irlandii a średnim wynagrodzeniem na Litwie. W przypadku minimalnego wynagrodzenia różnica ta jest 4–5-krotna i stanowi niewątpliwie bezpośrednią przyczynę emigracji z Litwy. W ostatnim okresie obiektem wzrastającego zainteresowania emigrantów z Litwy stała się Norwegia, nieco zaś spadło zainteresowanie Niemcami, USA i Hiszpanią. Podobne kraje docelowe wybierają również emigranci z Łotwy, w której minimalna i średnia płaca jest podobna do wynagrodzenia na Litwie.

Tabela 14. Emigracja z Łotwy według przyszłego państwa zamieszkania (w %) oraz minimalne i średnie płace na Łotwie (w EUR)

Państwo	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
UE-28	50,7	59,0	73,6	68,2	63,3	70,8	76,6	76,7	78,6	75,9
w tym: UE-15	45,1	54,7	70,3	64,8	59,8	67,5	72,6	72,2	76,0	73,1
EFTA	2,3	2,5	3,0	2,5	3,4	3,9	3,6	3,5	7,2	6,9
Inne państwa	46,8	38,4	23,2	29,3	33,2	25,1	19,5	19,5	14,2	17,1
Minimalna płaca na Łotwie	114	119	115	129	172	230	254	254	282	286
Średnia płaca na Łotwie	.	342	350	430	566	682	655	633	660	685

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [CSB, 2014; Eurostat, 2014].

Głównym krajem docelowym dla emigrantów z Estonii pozostaje Finlandia, bliska geograficznie i kulturowo. Średnie wynagrodzenie w Finlandii w 2003 r. było 5-krotnie wyższe niż w Estonii, a w 2012 r. – ponad trzyipółkrotnie. W ostatnich latach wzrósł udział Wielkiej Brytanii, zmniejszył się natomiast Rosji – z 12% do 2,6% i Niemiec.

Tabela 15. Emigracja z Estonii według przyszłego państwa zamieszkania (w %), średnie płace w Finlandii oraz minimalne i średnie płace w Estonii (w EUR)

Kraj/Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
UE-15	79,1	86,1	90,3	88,7	86,9	75,4	85,0	85,4	92,2
UE-27	81,1	86,9	91,1	90,0	90,0	78,6	86,7	87,8	93,3
Niemcy	4,6	3,2	2,6	4,7	4,6	4,6	4,3	4,5	2,9
Finlandia	67,0	76,2	80,5	72,1	62,3	58,7	65,6	57,9	77,3
Wielka Brytania	1,5	1,9	2,3	3,7	9,3	8,8	4,9	12,5	5,8
Ukraina	1,6	1,8	0,7	0,7	0,7	0,7	1,4	0,9	0,5
Rosja	12,0	7,7	5,0	5,0	4,8	5,8	4,6	3,9	2,6
Inne państwa	5,3	3,6	3,2	4,3	4,5	14,9	7,3	7,4	3,6
Minimalna płaca w Finlandii	Nieustalona								
Średnia płaca w Finlandii	2 305	2 397	2 497	2 570	2 653	2 814	2 955	3 006	3 080
Minimalna płaca w Estonii	138	159	172	192	230	278	278	278	278
Średnia płaca w Estonii	430	466	516	601	725	825	784	792	839

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [SOE, 2014; Eurostat, 2014].

Emigranci, którzy pozostawili swe rodziny w kraju urodzenia, wspierają je finansowo, wysyłając w tym celu przekazy pieniężne. Środki te są wykorzystywane na zaspokojenie potrzeb członków rodziny, a tym samym wspierają gospodarkę kraju i pośrednio zasilają budżet państwa. Jak wynika z tabeli 16, emi-

granci z Litwy przekazali w tym okresie środki, które sięgały wysokości 4,5% PKB Litwy. Jest to pokaźny zastrzyk finansowy zarówno dla rodzin emigrantów, jak i dla państwa. Z drugiej strony, należy uwzględnić fakt, że środki te zostały wygenerowane przez emigrantów, którzy stanowią ponad 10% ludności Litwy.

Tabela 16. Przekazy emigrantów z Litwy (w mln Lt) i ich udział w PKB (w %)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Przekazy osób prywatnych	349,9	900,0	1 491,9	2 719,7	3 591,1	3 698,4	3 041,2	4 371,8	4 841,7	4 055,9
PKB	57 232	62 997	72 402	83 227	92 229	111 920	92 032	95 676	106 893	113 735
Udział w PKB kraju	0,61	1,43	2,06	3,27	3,89	3,30	3,30	4,57	4,53	3,57

Źródło: [SL, 2014].

Łotwa i Estonia niestety nie prowadzą statystyk przekazów pieniężnych krajowych emigrantów, jak również nie dysponują jeszcze danymi o emigracji za rok 2013.

Podsumowanie

W emigracji zewnętrznej w krajach bałtyckich na początku XXI w. można wyróżnić dwie fale – pierwsza nastąpiła tuż po ich wstąpieniu do UE, druga zaś – w okresie kryzysu finansowego w latach 2009–2010. Podstawowe czynniki powodujące wielką emigrację to: duża różnica w zarobkach w krajach bałtyckich i krajach UE oraz głęboki kryzys w latach 2009–2010. Największy poziom emigracji odnotowano na Litwie, a docelowym krajem wybranym przez emigrantów zostały Wielka Brytania i Irlandia. Były to kraje (trzecim państwem była Szwecja), które jako pierwsze otworzyły rynki pracy z dniem 1 maja 2004 r. Z jednej strony są to kraje geograficznie oddalone od Litwy, co utrudniało powroty, z drugiej zaś dobra znajomość języka angielskiego, zwłaszcza przez młodych obywateli Litwy, ułatwiła szybką asymilację tych osób w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Podobnie wygląda sytuacja również odnośnie emigrantów z Łotwy. W przypadku Estonii jest nieco inaczej – bliska odległość, dobra komunikacja oraz podobna kultura spowodowały, że część obywateli Estonii prawdopodobnie dojeżdża do pracy do Finlandii, nie przebywając tam przez dłuższy okres. Jednocześnie należy odnotować, że gospodarka Estonii osiągnęła najlepsze wyniki spośród trzech państw bałtyckich.

W migracji w krajach bałtyckich powoli dawało się dostrzec, że kobiety stanowiły większość w emigracji (za wyjątkiem okresu kryzysu), w imigracji zaś do

tych państw większość stanowili mężczyźni. Większość emigrantów z krajów bałtyckich to ludzie młodzi, w wieku 20–34 lat, najaktywniejsza jest zaś grupa wiekowa 20–24 lat (Litwa i Łotwa). Dlatego też w ostatnim okresie w emigracji z krajów bałtyckich większość stanowią osoby, które nie zawarły jeszcze związków małżeńskich. Należy przy tym odnotować, że ułatwia to im proces asymilowania się w kraju docelowym i oznacza łatwe zerwanie więzi z krajem pochodzenia.

Bibliografia

- Castles S., Miller M. J., 2011, *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- CSB, 2014, Central Statistical Bureau, <http://www.csb.gov.lv/en> [dostęp: 27.03.2014].
- Eurostat, 2014, European Statistical System Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database [dostęp: 27.03.2014].
- Nakonieczna J., 2007, *Migracje międzynarodowe a rozwój państwa*, Żurawia Papers, z. 9, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Orłowska R., 2013, *Uwarunkowania i skutki migracji ekonomicznych w Unii Europejskiej w świetle wybranych teorii migracji międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Puchalska K., 2010, Barwińska-Małajowicz A., *Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Rynarzewski T., Zielińska-Głębocka A., 2006, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SF, 2014, Statistics Finland, <http://www.stat.fi/> [dostęp: 29.03.2014].
- SL, 2013, *Results of the 2011 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania*, Statistics Lithuania, Vilnius.
- SL, 2014, Statistics Lithuania, <http://www.stat.gov.lt> [dostęp: 27.03.2014].
- SOE, 2014, Statistical Office of Estonia, <http://www.stat.ee/en> [dostęp: 28.03.2014].
- Szachoń-Pszenny A., 2011, *Acquis Schengen a granice wewnętrzne i zewnętrzne w Unii Europejskiej*, Ars boni et aequi, Poznań.
- Wołkonowski J., 2012, *Polityczne i społeczne konsekwencje emigracji na Litwie w latach 1990–2010*, [w:] *Otoczenie współczesnych przedsiębiorstw – specyfika i zmiany*, red. A. Gierczak, J. Wiażewicz, A. Zielińska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.
- Zientara P., 2012, *Międzynarodowe migracje o charakterze ekonomicznym. Przyczyny, mechanizmy, konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.